ІСТОРИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-9>

УДК 305:355.11

Аніщенко Ю.М., Мараєва В.В.

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України

ПОЛІТИКА НАТО ЩОДО ІНТЕГРАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Анотація. Сьогодні беззаперечними є значення і роль, які відіграє у забезпеченні гендерної рівності Організація Північноатлантичного договору. Місія НАТО полягає у сприянні стабільному і міцному миру, у рамках якого гендерна рівність та розширення прав і можливостей обох статей є ключовим чинником. Північноатлантичний альянс прагне включити гендерний аспект на всіх етапах операційного процесу – при розробці, плануванні, впровадженні, моніторингу та оцінці політики та програм. Політика НАТО щодо гендерної рівності має тривалу історію і є добре структурованою. Метою статті є визначення основних засад і шляхів формування гендерної політики Північноатлантичного альянсу, розкриття напрямів і форм впровадження гендерної рівності в країнах-членах НАТО. Акцентовано увагу на програмних документах, які сприяли розумінню складної і комплексної природи гендерного інтегрування.

Ключові слова: НАТО, гендерна політика, гендерна рівність, гендерний аспект, країни-члени НАТО.

Anischenko Yulia, Maraeva Violeta

Research Center for Humanitarian Problems of the Armed Forces of Ukraine

NATO POLICY ON GENDER EQUALITY INTEGRATION

Summary. Today, the importance and role played by the North Atlantic Treaty Organization in ensuring gender equality is undeniable. NATO seeks to include a gender perspective at all stages of the operational process – in the design, planning, implementation, monitoring and evaluation of policies and programs. NATO's policy on gender equality has a long history and is well structured. The aim of the article is to identify the basic principles and ways of forming the gender policy of the North Atlantic Alliance, to reveal the directions and forms of gender equality in NATO member countries. Ensuring gender equality, empowering all women and girls, men and boys in the field of security and defense is the task not only of states but also of international organizations involved in the formation and improvement of national legislative mechanisms for human rights, regardless of gender, race, skin color, political, religious and other beliefs, ethnic and social origin, property status, place of residence, language or other characteristics. Measures to integrate a gender perspective into the Alliance's activities include facilitating the exchange of information between NATO members on gender policies and gender issues, ensuring proper gender coordination with NATO Command and NATO Headquarters, and cooperating with international organizations and agencies involved in the integration of gender perspectives in military operations. Important today is the implementation of the best world experience, monitoring the implementation and implementation of this policy, promoting sustainable development of the world. Significant progress in implementing the principle of gender equality in NATO member countries and partners serves as a positive example for Ukraine and is a significant factor in political and social change in Ukrainian society. Today, Ukraine is one of the Alliance's most active partners in promoting the Women. Peace. Security and the integration of gender perspectives into its security and defense sector. Prospective areas of further research could be the study of the experience of ensuring the principle of gender equality in the Armed Forces of NATO and Partner countries, the prevention and combating of discrimination on the grounds of sex.

Keywords: NATO, gender policy, gender equality, gender aspect, NATO member countries.

Постановка проблеми. Сьогодні беззаперечними є значення і роль, які відіграє у забезпеченні гендерної рівності Організація Північноатлантичного договору (НАТО). Вона була створена 1949 року для колективної оборони країн Західної Європи та Північної Америки згідно з принципами Статті 51 Статуту ООН [9]. Місія НАТО полягає у сприянні стабільному і міцному миру, у рамках якого гендерна рівність та розширення прав і можливостей жінок та дівчат є ключовим чинником. Північноатлантичний альянс прагне включити гендерний аспект на всіх етапах операційного процесу – при розробці, плануванні, впровадженні, моніторингу та оцінці політики та програм. Політика НАТО щодо гендерної рівності має тривалу історію і є добре структурованою [2, с. 12–13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням гендерної політики у Збройних силах приділяли увагу у своїх дослідженнях В. Кротиков, С. Салкуцан та Л. Кривець, О. Дрозд, І. Грицай, Т. Марценюк, Л. Філяніна та інші. Більшість праць головним чином стосувались участі жінок у військовій справі у різні історичні періоди, як у національних збройних формуваннях, так і в арміях країн світу. Проте, на сьогодні гендерна тематика в армійському середовищі все ще залишається недостатньо дослідженою.

Мета статті полягає у визначенні основних засад і шляхів формування гендерної політики Північноатлантичного альянсу, розкриття напрямів і форм впровадження гендерної рівності в країнах-членах НАТО.

Виклад основного матеріалу. Нині членами НАТО є 30 держав. 1949 року Альянс створи-

ли 12 країн-засновниць, а саме: Бельгія, Канада, Данія, Франція, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Велика Британія і Сполучені Штати Америки. У подальшому членами НАТО стали Греція і Туреччина (рік вступу 1952), Німеччина (1955), Іспанія (1982), Чеська Республіка, Угорщина і Польща (1999), Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина і Словенія (2004), Албанія і Хорватія (2009), Чорногорія (2017) та Північна Македонія (2020) [3].

1961 року у Копенгагені відбулася перша конференція жінок-старших офіцерів Альянсу з делегатами з Данії, Нідерландів, Норвегії, Великобританії та США. Делегати завершили Копенгагенську конференцію, прийнявши резолюцію, що визначила проведення майбутніх конференцій через регулярні проміжки часу [8]. З того часу жінки-старші офіцери НАТО організовували спеціальні конференції для обговорення статусу, організації, умов працевлаштування та кар'єрних можливостей жінок у Збройних силах Альянсу. 1973 року під час конференції жінок-старших офіцерів НАТО, що відбулася в Брюсселі, було створено спеціальний Комітет з питань жінок у складі сил НАТО. Делегати прийняли резолюцію, в якій погодилися, що жінки повинні мати можливість служити за всіма спеціальностями, за винятком бойових дій, де їх зайнятість має визначатися національною політикою. 1976 року Комітет з питань жінок у складі сил НАТО (CWINF) був офіційно визнаний Військовим комітетом НАТО. 1998 року при Міжнародному військовому штабі (IMS) було створено Управління у справах жінок у силах НАТО (OWINF), отримавши з 2000 року постійне представництво при IMS [12]. Управління у справах жінок займалось наданням інформації з гендерних питань і різноманітності для підтримки роботи Комітету з питань жінок.

2009 року мандат Комітету з питань жінок у складі сил НАТО був розширений для підтримки інтеграції гендерних аспектів у військових операціях НАТО, зокрема для підтримки реалізації резолюції Ради Безпеки ООН 1325 (далі – РБ ООН 1325), а також пов'язаних з нею резолюцій [1]. З того часу Комітет з питань жінок у складі сил НАТО був перейменований на Комітет НАТО з гендерних перспектив (NCGP), а Управління у справах жінок у силах НАТО – у Бюро НАТО з гендерних перспектив (NOGP) [12].

Комітет НАТО з гендерних перспектив пропагує гендерну проблематику як стратегію вирішення проблем та досвіду жінок та чоловіків невід'ємним виміром розробки, реалізації, моніторингу та оцінки політики, програм та військових операцій. Консультуючи політичне та військове керівництво НАТО, а також країни-члени щодо гендерних питань та імплементації РБ ООН 1325 та відповідних резолюцій, Комітет НАТО з гендерних перспектив сприяє оперативній ефективності відповідно до цілей та пріоритетів Альянсу. Інші обов'язки Комітету включають сприяння обміну інформацією між членами НАТО щодо гендерних політик та гендерної проблематики, забезпечення належної координації з гендерних питань зі Структурою командування НАТО та штаб-квартирою НАТО, а також

співпрацю з міжнародними організаціями та відомствами, що займаються інтеграцією гендерних перспектив у військових операціях. Кожен член НАТО та країна-партнер мають право призначити одного діючого офіцера вищого рангу (або цивільний еквівалент) делегатом до NCGP. Делегати мають бути ознайомлені з останніми національними подіями в галузі гендерних підходів та інструментів для гендерної інтеграції. Вони також мають знати про політику НАТО та національну політику щодо імплементації РБ ООН 1325 та відповідних резолюцій. Держави, що не входять до НАТО, можуть бути запрошеними взяти участь у діяльності NCGP [13].

2009 року НАТО схвалила Директиву 040-001 Bi-Strategic Command, яка запроваджувала конкретні кроки щодо залучення військових структур НАТО в порядок денний “Жінки, мир, безпека”. Директива була переглянута двічі – 2012 і 2017 року. Версія 2017 року “Інтеграція РБ ООН 1325 та гендерні перспективи командних структур НАТО, включно із заходами щодо захисту під час збройних конфліктів” [10] стала значним кроком уперед щодо розуміння складної і комплексної природи гендерного інтегрування. Вона передбачає чітку підзвітність, визначення відповідальних за впровадження осіб, підтримку гендерних радників і радників тощо. Директива визначає загальну політику в цій сфері і застосовується до всіх міжнародних військових штабів чи будь-яких інших організацій, що співпрацюють з НАТО. Вона включає стандарти поведінки НАТО при здійсненні операцій та місій, визначає, що жінок слід розглядати як суб'єктів забезпечення сталого миру, вони мають бути задіяні на всіх стадіях кризи або конфліктів, наполягає на розширенні ролі жінок в операціях та місіях на всіх рівнях [15].

Врахування гендерного фактору на всіх етапах операцій НАТО вимагає і Доктрина об'єднаних сил управління операціями НАТО (NATO Standard AJP-01 Allied Joint Doctrine) [18]. У ній, зокрема, йдеться про те, що гендерні перспективи необхідно враховувати на всіх етапах операції НАТО; чоловіки та жінки мають брати рівну участь для досягнення повної реалізації Резолюції РБ ООН 1325. У Доктрині також зазначено, що гендерні нерівності часто посилюються у періоди кризи та конфліктів і, якщо не вирішити проблему, можуть продовжуватися й після закінчення конфлікту.

Офіс радника з гендерних питань (IMS GENAD) підпорядковується безпосередньо Генеральному директору Міжнародного військового штабу (DGIMS) і надає інформацію та консультації з гендерних питань, у тому числі з ефективного впровадження РБ ООН 1325 і пов'язаних з нею рішень. Він також виконує функції секретаріату Комітету НАТО з гендерних перспектив (NCGP). До обов'язків радника з гендерних питань зокрема входять: сприяння діалогу з країнами-партнерами щодо відповідних гендерних питань; проведення брифінгів щодо важливих етапів та стану інтеграції гендерної перспективи в рамках Альянсу; надання відповідей на внутрішні та зовнішні запити на інформацію; збирання та поширення інформації від НАТО та країн-партнерів щодо національних програм, політики та процедур з пи-

тань гендерної проблематики, включаючи імплементацію РБ ООН 1325 та відповідних резолюцій; зв'язок з міжнародними організаціями та відомствами, що займаються гендерними проблемами, а також інтеграцією гендерної перспективи у військові операції; поширення рекомендацій Комітету НАТО з гендерних перспектив; сприяння обміну інформацією між країнами НАТО щодо гендерної політики та гендерної проблематики тощо [11].

Свою першу політику щодо імплементації резолюції РБ ООН 1325 НАТО та РСАП ухвалили 2007 року, План дій було погоджено 2010 року. 2012 року для посилення політики НАТО у сфері гендерних перетворень була запроваджена посада Спеціального представника Генерального секретаря НАТО з питань порядку денного “Жінки, мир, безпека”. 2018 року на саміті в Брюсселі глави держав та урядів НАТО ще більше посилили свою прихильність до затвердження нової політики та Плану дій щодо жінок, миру та безпеки [14]. Політика НАТО/РСАП щодо жінок, миру та безпеки 1 (WPS) була погоджена та схвалена лідерами НАТО. У Політиці підтверджується, що НАТО та її партнери прагнуть зробити свій внесок у виконання резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй щодо WPS, зробивши Політику невід'ємною частиною своєї повсякденної діяльності як у цивільних, так і у військових структурах. Нова політика будується на основі трьох керівних принципів: інтеграція, інклюзивність та цілісність.

Інтеграція. Гендерна рівність повинна розглядатися як невіддільна частина політик, програм та проектів НАТО, керованих ефективними методами гендерної інтеграції. Для досягнення гендерної рівності необхідно визнати, що кожна політика, програма та проект стосуються як жінок, так і чоловіків.

Інклюзивність. Представництво жінок у НАТО та в національних силах необхідне для підвищення ефективності та успіху в роботі. НАТО буде прагнути збільшити участь жінок у всіх завданнях у Міжнародному військовому штабі та Міжнародному персоналі на всіх рівнях.

Цілісність. Системні нерівності вирішуються для забезпечення справедливого та рівного ставлення до жінок та чоловіків у всьому Альянсі. Відповідальність за всі зусилля з підвищення обізнаності та впровадження порядку денного стане пріоритетним напрямом відповідно до міжнародних рамок [7].

З 2021 року посаду Спеціального представника Генерального секретаря НАТО з питань порядку денного “Жінки, мир, безпека” обіймає Ірен Феллін [4, с. 69]. Одним із головних пріоритетів І. Феллін буде сприяння виконанню Плану дій НАТО/Ради євроатлантичного партнерства (РСАП) 2021–2025 щодо жінок, миру і безпеки, офіційно затвердженого міністрами оборони країн НАТО 22 жовтня 2021 року. Новий План дій підтримує обіцянки країн Альянсу, які були підтверджені на Брюссельському саміті 2021 року, щодо подальшого розвитку гендерної рівності та інтеграції гендерних перспектив в усю діяльність політичних, цивільних і військових структур НАТО, від політики і планування, тренування і освіти до місій і операцій [6].

Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей всіх жінок і дівчат, чоловіків і хлопців у сфері безпеки і оборони – це завдання не лише держав, а й міжнародних організацій, залучених до формування та вдосконалення національних законодавчих механізмів забезпечення прав людини, незалежно від статі, раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Важливою є імплементація кращого світового досвіду, здійснення контролю за дотриманням та реалізацією даної політики, сприяння сталому розвитку світу [4, с. 70].

Україна є одним з найактивніших партнерів Альянсу в просуванні програми “Жінки. Мир. Безпека” та інтеграції гендерних перспектив у свій сектор безпеки та оборони. В країні відкрито та працює Представництво НАТО в Україні. Угода між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про створення Представництва НАТО в Україні була підписана у вересні 2015 року і набула чинності у березні 2016 року. Представництво НАТО в Україні складається з Офісу зв'язку НАТО (NATO Liaison Office) [17] та Центру інформації та документації НАТО (NATO Information and Documentation Centre) [16].

Центр інформації та документації НАТО в Україні був заснований у Києві 1997 року напередодні підписання Хартії Україна – НАТО про особливе партнерство, яка є основоположним документом для відносин між НАТО та Україною. Його завданням стало інформування української громадськості про НАТО та переваги партнерства між Україною та НАТО. Офіс зв'язку НАТО в Україні був відкритий у квітні 1999 року. Його відкриття стало підтвердженням високого рівня відносин між Україною та НАТО. Метою його діяльності є сприяння участі України у програмі “Партнерство заради миру” з максимально повним використанням можливостей, закладених у цьому механізмі, а також поглиблення співпраці між НАТО та державними структурами України в рамках Річних національних програм [5]. Спільно з українськими партнерами Представництвом реалізуються програми та проекти, спрямовані, зокрема, на забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони.

Висновки. Організація Північноатлантичного договору відіграє значну роль у сприянні стабільному і міцному миру, в рамках якого гендерна рівність є ключовим чинником. Гендерний аспект враховується на всіх етапах операційного процесу – при розробці, плануванні, впровадженні, моніторингу та оцінці політики та програм. Політика НАТО щодо гендерної рівності має тривалу історію, є добре структурованою і будується на основі трьох керівних принципів: інтеграції, інклюзивності, цілісності.

Перспективними напрямками подальших наукових студій можуть стати дослідження досвіду забезпечення принципу гендерної рівності у Збройних силах країн-членів НАТО та країнах-партнерах, запобігання та протидії дискримінації за ознаками статі.

Список літератури:

1. Гендерні перспективи в Збройних силах НАТО, 22 серпня 2019 р. Gender perspectives in NATO Armed Forces. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_101372.htm (дата звернення: 31.10.2021).
2. Жінки, мир, безпека: інформаційно-методичний збірник для співробітників Міністерства оборони і Генерального штабу Збройних Сил України. Київ, 2016. 36 с.
3. Країни-члени НАТО. Організація Північноатлантичного договору. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_52044.htm (дата звернення: 29.05.2021).
4. Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів в систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України. URL: https://nuou.org.ua/assets/documents/method_recomendations_gender_integration.pdf (дата звернення: 29.11.2021).
5. Представництво НАТО в Україні. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/predstavnictvo-nato-v-ukrayini> (дата звернення: 31.10.2021).
6. Призначена нова спеціальна представниця Генерального секретаря НАТО з питань жінок, миру і безпеки. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_188472.htm (дата звернення: 29.11.2021).
7. Роль НАТО у підтримці резолюції Радбезу ООН «Жінки. Мир. Безпека». URL: <https://armyinform.com.ua/2020/07/rol-nato-u-pidtrymci-rezolyuciyi-radbezu-onn-zhinky-myr-bezpeka/> (дата звернення: 05.07.2021).
8. Салкуцан С.М., Кримець Л.В. Гендерна політика НАТО: історичний аспект і досвід інтеграції. *Наука і оборона*. 2019. № 3. С.21–24.
9. Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного Суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 31.10.2021).
10. Bi-Strategic Command Directive (Bi-SCD) 040-001 Integrating UNSCR 1325 and Gender Perspective into the NATO Command Structure, 17th October 2017. URL: <https://www.act.nato.int/images/stories/structure/genderadvisor/nu0761.pdf> (дата звернення: 17.06.2021).
11. IMS Office of the Gender Advisor (IMS GENAD). URL: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_101371.htm (дата звернення: 31.10.2021).
12. IMS Office of the Gender Advisor. Milestones. URL: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_101372.htm#:~:text=The%20NATO%20Committee%20on%20Gender%20Perspectives%20\(NCGP\)%20promotes%20gender%20mainstreaming,policies%2C%20programmes%20and%20military%20operations](https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_101372.htm#:~:text=The%20NATO%20Committee%20on%20Gender%20Perspectives%20(NCGP)%20promotes%20gender%20mainstreaming,policies%2C%20programmes%20and%20military%20operations) (дата звернення: 29.11.2021).
13. NATO Committee on Gender Perspectives. URL: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_101372.htm#:~:text=The%20NATO%20Committee%20on%20Gender%20Perspectives%20\(NCGP\)%20promotes%20gender%20mainstreaming,policies%2C%20programmes%20and%20military%20operations](https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_101372.htm#:~:text=The%20NATO%20Committee%20on%20Gender%20Perspectives%20(NCGP)%20promotes%20gender%20mainstreaming,policies%2C%20programmes%20and%20military%20operations) (дата звернення: 31.10.2021).
14. NATO/EAPC Women, Peace and Security Policy and Action Plan. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_09/20180920_180920-WPS-Action-Plan-2018.pdf (дата звернення: 29.11.2021).
15. NATO/EAPC Policy for the implementation of UNSCR 1325 on Women, Peace and Security and related resolutions. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_109830.htm (дата звернення: 29.11.2021).
16. NATO Information and Documentation Centre (NIDC). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_64610.htm (дата звернення: 17.06.2021).
17. NATO Liaison Office (NLO) Ukraine. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_79926.htm (дата звернення: 29.05.2021).
18. NATO Standard AJP-01 Allied Joint Doctrine. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/905877/20200728-doctrine_nato_allied_joint_doctrine_ajp_01.pdf (дата звернення: 29.05.2021).

References:

1. Genderni perspektyvy v Zbroinykh sylakh NATO, 22 serpnia 2019 r. Gender perspectives in NATO Armed Forces. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_101372.htm (accessed 31 October 2021).
2. Zhinky, myr, bezpeka: informatsiino-metodychnyi zbirnyk dlia spivro-bitnykiv Ministerstva oborony i Heneralnoho shtabu Zbroinykh Syl Ukrainy. Kyiv, 2016. 36 p.
3. Krainy-chleny NATO. Orhanizatsiia Pivnichnoatlantynchnoho dohovoru. Available at: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_52044.htm (accessed 29 May 2021).
4. Metodychni rekomendatsii z intehtatsii hendernykh pidkhodiv v systemu pidhotovky fakhivtsiv dlia sektoru bezpeky i oborony Ukrainy. Available at: https://nuou.org.ua/assets/documents/method_recomendations_gender_integration.pdf (accessed 29 November 2021).
5. Predstavnytstvo NATO v Ukraini. Available at: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/predstavnytstvo-nato-v-ukrayini> (accessed 31 October 2021).
6. Pryznachena nova spetsialna predstavnytsia Heneralnoho sekretaria NATO z pytan zhinok, myru i bezpeky. Available at: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_188472.htm (accessed 29 November 2021).
7. Rol NATO u pidtrymtsi rezoliutsii Radbezu OON «Zhinky. Myr. Bez-peka». Available at: <https://armyinform.com.ua/2020/07/rol-nato-u-pidtrymci-rezolyuciyi-radbezu-onn-zhinky-myr-bezpeka/> (accessed 05 July 2021).
8. Salkutsan S.M., Krymets L.V. (2019) Genderna polityka NATO: istorychnyi aspekt i dosvid intehtatsii. *Nauka i oborona*, no. 3, pp. 21–24.
9. Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii ta Statut Mizhnarodnoho Sudu. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (accessed 31 October 2021).
10. Bi-Strategic Command Directive (Bi-SCD) 040-001 Integrating UNSCR 1325 and Gender Perspective into the NATO Command Structure, 17th October 2017. Available at: <https://www.act.nato.int/images/stories/structure/genderadvisor/nu0761.pdf> (accessed 17 June 2021).
11. IMS Office of the Gender Advisor (IMS GENAD). Available at: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_101371.htm (accessed 31 October 2021).
12. IMS Office of the Gender Advisor. Milestones. Available at: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_101372.htm#:~:text=The%20NATO%20Committee%20on%20Gender%20Perspectives%20\(NCGP\)%20promotes%20gender%20mainstreaming,policies%2C%20programmes%20and%20military%20operations](https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_101372.htm#:~:text=The%20NATO%20Committee%20on%20Gender%20Perspectives%20(NCGP)%20promotes%20gender%20mainstreaming,policies%2C%20programmes%20and%20military%20operations) (accessed 29 November 2021).
13. NATO Committee on Gender Perspectives. Available at: [https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_101372.htm#:~:text=The%20NATO%20Committee%20on%20Gender%20Perspectives%20\(NCGP\)%20promotes%20gender%20mainstreaming,policies%2C%20programmes%20and%20military%20operations](https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_101372.htm#:~:text=The%20NATO%20Committee%20on%20Gender%20Perspectives%20(NCGP)%20promotes%20gender%20mainstreaming,policies%2C%20programmes%20and%20military%20operations) (accessed 31 October 2021).

- gender%20mainstreaming,policies%2C%20programmes%20and%20military%20operations (accessed 31 October 2021).
14. NATO/EAPC Women, Peace and Security Policy and Action Plan. Available at: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_09/20180920_180920-WPS-Action-Plan-2018.pdf (accessed 29 November 2021).
 15. NATO/EAPC Policy for the implementation of UNSCR 1325 on Women, Peace and Security and related resolutions. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_109830.htm (accessed 29 November 2021).
 16. NATO Information and Documentation Centre (NIDC). Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_64610.htm (accessed 17 June 2021).
 17. NATO Liaison Office (NLO) Ukraine. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_79926.htm (accessed 29 May 2021).
 18. NATO Standard AJP-01 Allied Joint Doctrine. Available at: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/905877/20200728-doctrine_nato_allied_joint_doctrine_ajp_01.pdf (accessed 29 May 2021).